

Rapport 2011:23

Citadellstaden 2:1, Landskrona kn

Arkeologisk förundersökning år 2011

Lars Jönsson

sydsvensk
arkeologi

Rapport 2011:23

Citadellstaden 2:1, Landskrona kn

Arkeologisk förundersökning år 2011

Lars Jönsson

Fornlämningsnr: 8
Citadellstaden 2:1, Landskrona
Landskrona kommun
Skåne län

Sydsvensk Arkeologi AB

Kristianstad

Box 134

291 22 Kristianstad

Telefon (Regionmuseets växel): 044-13 58 00

Malmö

Erlandsrovägen 5

218 45 Vintrie

www.sydsvenskarkeologi.se

© 2011 Sydsvensk Arkeologi AB

Rapport 2011:23

Omslag: Schakten 3 grävs vid Citadellets huvudbyggnad. Foto: Lars Jönsson

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Läge och topografi	6
Historik och fornlämningsmiljö	6
Landskrona Citadell	7
Tidigare undersökningar	7
Undersökningsresultat	8
Schakt 1 – västtornet	8
Schakt 2 – väster om huvudbyggnaden	9
Schakt 3 – inne på borggården	10
Kompletteringsschakt vid strävpelare	11
Referenser	13
Administrativa uppgifter	14

Figur 1. Skåne med platsen för Landskrona markerad i den norra delen av Lundåkrabukten.

Figur 2. Landskrona med Citadellet och platsen för undersökningen markerad med pil.

Sammanfattning

Som förberedelser inför en större renovering av den inre vallgravskanten och eventuell torrläggning av inre vallgraven vid Citadellet i Landskrona har tre provgropar grävts vid Citadellets huvudbyggnad.

Det första schaktet (schakt 1) placerades på gräskanten mellan västtornet och den inre vallgraven. Under tornets dagermur av tegel konstaterades fem skikt med grundstenar. Nivån under sista grundstenen låg ca 3 m under dagens marknivå (ca -0,8 m ö.h.). Det noterades att grunden vilar direkt på blåleran.

Det andra schaktet (schakt 2) placerades mitt på huvudbyggnaden, på gräskanten mellan huset och den inre vallgraven. I schaktet fanns fem skikt med grundstenar under byggnadens dagermur av tegel. Nivån under sista grundstenen låg på 2,55 m under dagens marknivå (ca -0,3 m ö.h.). Grunden vilade slutligen på hårt packad, kompakt sand.

Det tredje schaktet grävdes mellan den 3–4 strävpelaren vid huvudbyggnaden inne på borggården. Under byggnadens dagermur av tegel konstaterades fem skikt med grundstenar. Ca 1,6 m under dagens marknivå fanns två skikt med grundstenar som var något mindre än de som tillhörde det överliggande det tredje skiktet. Intill det fjärde skiktet med grundstenar fanns ett lager med medeltida takpannor och tegelstenar. Nivån under den sista grundstenen låg på 2,6 m under dagens marknivå (ca -0,1 m ö.h.). Grunden vilade på hårt packad, kompakt sand. I den norra sektionen skymtade grunden till en annan byggnad. Dessa grundstenar låg endast ca en meter under dagens marknivå.

Bredvid schakt 3, intill en strävpelare, grävdes ytterligare ett schakt. Grundläggningen till strävpelaren var ovanlig. Överst fanns en 1,2 m djup (hög) tegelmur. Under denna tilltog en tegelgrund med tegelstenar i 7 avsatser, vilken totalt var ca 0,8 m djup. Den sista delen av tegelgrunden var nedgrävd i torviga, vattenavsatta lager.

Inledning

Som förberedelser inför en större renovering av den inre vallgravskanten och eventuell torrläggning av inre vallgraven vid Citadellet i Landskrona har tre provgropar grävts vid Citadellets huvudbyggnad. Då markingreppen berörde Landskrona Citadell, fornlämning nr. 8:2 i Landskrona stad, beslutade länsstyrelsen i Skåne län att en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning skulle företas. Undersökningen genomfördes under perioden 2011-06-09–06-10 av arkeolog Lars Jönsson för Sydsvensk Arkeologi AB.

Läge och topografi

Landskrona ligger mitt på den skånska Öresundskusten, i den norra delen av Lundåkrabukten. Vid buktens norra del har Saxåns utflöde i Öresund erdoerat fram en naturlig djuphamn. Den anses vara det främsta motivet till att Landskrona grundades här. När Landskrona grundades fanns förmodligen redan ett fiskeläge, Södra Säby, på platsen. Säby var på något sätt knutet till det kungliga länet, kungalevet, och kungen hade rätten till stranden där fiskeläget Södra Säby låg (Anglert m.fl. 2010, s. 4ff).

Historik och fornlämningsmiljö

Landskronas grundande brukar sättas till år 1413 då den nya staden detta år bekräftades i ett privilegiebrev. Men år 1410 stiftades ett karmeliterkloster i staden, vilket innebär att byggandet av staden sannolikt hade påbörjats redan då (Anglert m.fl. 2010, s. 4). En målmedveten satsning redan från början ledde bl.a. till uppförandet av karmeliterklostret och den stora stadskyrkan Sankt Hans. År 1549 började byggandet av Landskrona slott, och vid samma tidpunkt revs klostret som alltså låg på ungefär samma plats som det vid mitten av 1500-talet uppförda slottet.

Mot slutet av 1500-talet var Landskrona en medelstor dansk stad med sannolikt högst 1000 invånare. Under 1600-talet stagnerade utvecklingen. Stadens läge var militärt känslig, och Landskrona drogs vid flera tillfällen in i krig, t.ex. *Slaget vid Landskrona 1677*. Efter freden i Roskilde 1658 blev Landskrona residens- och stapelstad, men den första svensktidens planer på att göra Landskrona till huvudort i Skåne överavs redan 1680. Ett riksdagsbeslut från 1747 att ytterligare befästa staden och flytta bebyggelsen något söderut genomfördes delvis. Av den anledningen revs stadskyrkan Sankt Hans. Frihetstiden medförde ett ekonomiskt uppsving, och på 1770-talet hade folkmängden nått över 2000. I början av 1800-talet avvecklades stadens garnison (NE 12 1993, s. 100).

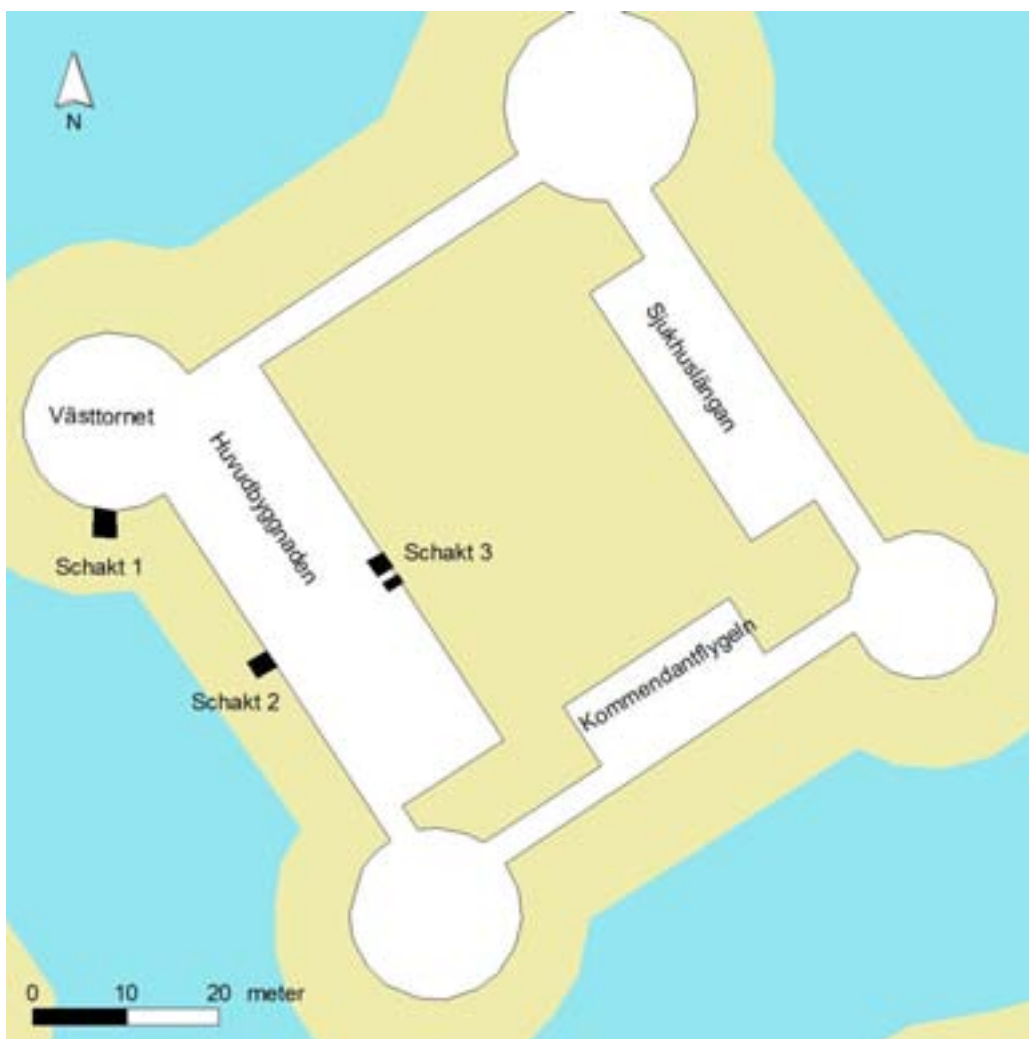
Landskrona Citadell

Slottet byggdes 1549-59 väster om den dåvarande staden på initiativ av Kristian III och administrerades ursprungligen av länsherren i Helsingborg. Anläggningen bestod av en huvudbyggnad och tre låga längor, placerade i fyrkant på en slottsholme med bred vallgrav och fyra runda kanontorn. Slottet fick stor militär betydelse, särskilt under 1600-talets krig mellan Sverige och Danmark. Efter Skånes övergång till Sverige 1658 omvandlades slottet till citadell genom att det omgavs med ett bastionförsatt befästningssystem av nederländsk modell, även det omgivet av en vallgrav. Mellan ca 1700 och 1940 var citadellet fängelse, till en början för polska och ryska krigsfångar, sedan för livstidsfångar, och slutligen för prostituerade kvinnor (Jönsson 1990).

Tidigare undersökningar

I Landskrona har ett hundratal arkeologiska observationer och undersökningar skett. Av dessa har ett stort antal skett inne på slotts- eller citadellsområdet. Det äldre dokumentationsmaterialet är svårtolkat, men resultatet från undersökningarna som genomfördes i samband med restaureringsarbetena på 1970-talet föreligger både i rapportform och enskilda artiklar. Någon sammanställning och utvärdering av resultaten har dock inte gjorts.

Vid skilda tillfällen har det på Landskrona slott tillvaratagits formtegel av medeltida typ vilka har bedömts härröra från karmeliterklostret. Dessa har sammanställts och registrerats i samband med upprättande av rapport över arkeologiska undersökningar på Landskrona slott åren 1970–71 (Jacobsson 1983).

Figur 3. Citadellet i Landskrona med platsen för provschakten (schakt 1-3),

Undersökningsresultat

Som förberedelser inför en större renovering av den inre vallgravskanten och eventuell torrläggning av inre vallgraven vid Citadellet i Landskrona har tre provgropar grävts vid Citadellets huvudbyggnad. Ett av syftena med provroparna var att utröna om grundläggningen av huvudbyggnaden vilade på en rustbädd av trä. Dessutom skulle även grundläggningen av strävpelarna från 1700-talet vid huvudbyggnaden kontrolleras eftersom viss sättning av dessa har konstaterats.

Schakt 1 – västtornet

Det första schaktet (schakt 1) placerades invid västtornet, på gräskanten mellan västtornet och den inre vallgraven (se figur 3). Schaktet var ca 2,9 x 2,5 m stort i SV-NO riktning. Under grästorven fanns ett ca 0,5 m tjockt raserings- eller byggnationslager med inslag av tegelkross, flintknutor, enstaka tegelstenar och golvtegel. Under lagret fanns ett antal sandlager, vilka ca

Figur 4. Schakt 1 vid västtornet. Här framgår att grundläggningen består av fem skikt grundstenar. I botten skymtar det naturliga underlaget i form av blålera, på vilken den nedersta grundstenen är anlagd. Foto: Lars Jönsson.

1,5 m ned i schaktet ersattes av ca 0,4 m tjocka, vattenavsatta torvaktiga lager med växtinslag. Under de torviga lagren fanns ytterligare sandlager i form av sjösand.

Det konstaterades fem skikt med grundstenar under tornets dagermur av tegel, där den övre grundstenen är synlig ovan mark. Nivån under sista grundstenen låg ca 3 m under dagens marknivå (ca 0,8 m **under** havet, eller ca -0,8 m ö.h.). Grunden vilar slutligen på blålera, vilket innebär att det således inte finns någon rustbädd som grunden vilar på.

Schakt 2 – väster om huvudbyggnaden

Det andra schaktet (schakt 2) placerades mitt på huvudbyggnaden, på gräskanten mellan huset och den inre vallgraven. Schaktet var ca 2,5 x 2 meter stort i SV-NO riktning. Även i detta schakt fanns det under grästorven ett ca 0,6 m tjockt raserings- eller byggnationslager, som sträckte sig från schaktets slut i väster till ca 0,7 m från huvudbyggnaden. Lagret var mörkgrått, ganska fett med tegelkross, kalkbruk, takpannor och djurben. Ca 0,7 m från huset fanns antydningar till en eventuell nedgrävning genom lagret. Nedgrävningen kan möjligtvis sättas i samband med grundläggningen av huvudbyggnaden, vilket innebär att lagret kan utgöra raseringsmassor från rivningen av klostret vid mitten av 1500-talet. Under raseringslagret fanns ett antal sandlager, som ca 1,95 m under marknivån ersattes av ett torvaktigt, vattenavsatt lager med växtdelar. Det torviga lagret var ca 0,4 m tjockt.

I schaktet fanns fyra skikt med grundstenar under byggnadens dagermur av tegel. Det övre skiktet var synligt ovan mark. Nivån under den sista grundstenen låg på 2,55 m under dagens marknivå (ca 0,3 meter **under** havet, eller ca -0,3 m ö.h.). Grunden vilar slutligen på hårt packad, kompakt sand, vilket således innebär att grunden inte vilar på någon rustbädd här heller.

Figur 5. Schakt 2 väster om huvudbyggnaden. I schaktet fanns fyra skikt med grundstenar. Tyvärr vattenfylldes den nedre delen av schaktet relativt omgående. Foto: Lars Jönsson.

Schakt 3 – inne på borggården

Det tredje schaktet grävdes mellan den 3–4 strävpelaren vid huvudbyggnaden inne på borggården. Det primära schaktet var ca 2 x 2,2 meter stort i SV-NO riktning. Överst fanns en stensättning av stora kullerstenar, under dessa ett ca 0,3 m tjockt lager med sättsand. Mitt i schaktet fanns även en sentida elledning nedgrävd, och där fanns även rester av gamla VA-rör.

Under sättsanden fanns ett kraftigt byggnationslager av mörkgrå sandig lerinblandad humus med tegelstenar och takpannor (vingtegel). Lagret har sannolikt avsatts i samband med byggnationen av huvudbyggnaden vid mitten av 1500-tal

Det fanns fem skikt med grundstenar under byggnadens dagermur av tegel, där en nivå var synlig ovan marken. Ca 1,6 m under marknivån, under de största grundstenarna, fanns två skikt med grundstenar som var något mindre än de övre. De större stenarna är sannolikt grunden till huvudbyggnaden, medan de mindre grundstenarna möjligtvis har ett samband med en klosterbyggnad. Det kan innebära att huvudbyggnaden i Citadellet delvis är byggd på grunden till en äldre klosterbyggnad. Intill den övre av de mindre stenarna fanns ett svartgrått, ca 0,4 m tjockt fett kulturlager med djurben, medeltida takpannor och tegelstenar. Tegelstenarna var 0,14 m breda och 0,09 m tjocka, men tyvärr med okänd längd. I lagret fanns även två keramikskärvor av godstypen yngre rödgods. Eventuellt har lagret en koppling till det under 1500-talet rivna klostret.

Figur 6. Schakt 3 vid huvudbyggnaden inne på borggården. Det fanns fem skikt med grundstenar. Grunden vilade på kompakt sand.

Figur 7. Schakt 3 inne på borggården. I den norra schaktväggen fanns en grundmur som framkom i en längd av ca 1,5 m. Stenarna skymtade enbart i schaktkanten, och det är oklart med relationen till de övriga murarna i schaktet. Foto: Lars Jönsson.

Figur 8. Kompletteringsschakt vid strävpelare. Grundläggningen utgjordes överst av en ca 1,2 m hög tegelmur. Under tegelmuren fanns en grund med tegelstenar i sju avsatser. Foto: Lars Jönsson.

I botten av schaktet fanns ett ca 0,6 m tjockt torvaktigt lager, vilken sannolikt är vattenavsatt. Nivån under den sista grundstenen låg på 2,6 m under dagens marknivå (ca 0,1 meter **under** havet, eller -0,1 m ö.h.). Grunden vilade slutligen på hårt packad, kompakt sand, det fanns således ingen rustbädd här heller.

I den norra schaktväggen, ca en meter från den fjärde strävpelaren, fanns en grundmur som framkom i en längd av ca 1,5 m. Stenarna låg ca 0,6 m under dagens marknivå. Stenarna skymtade enbart i schaktkanten, och det är oklart med relationen till de övriga murarna i schaktet. Grundstenarna ligger fortfarande kvar under borggården.

Kompletteringsschakt vid strävpelare

För att även få information om grundläggningen för strävpelarna från 1740-talet grävdes ett ca 1 m brett schakt invid den 3:e strävpelaren (från söder). Detta innebar att en ca 1 m bred schaktvägg lämnades mellan schakt 3 och det nyöppnade schaktet. Överst i schaktet fanns ett påfört raseringslager, och under detta, ca 1,2 m ned i schaktet, fanns ett kraftigt torvaktigt lager. Detta låg på en tegelgrund, vilket innebär att det torviga lagret sannolikt var uppgrävt i samband med grundläggningen av strävpelaren, och därefter påfört igen.

Grundläggningen till strävpelaren var ovanlig. Den utgjordes överst av en av 1,2 m djup (hög) tegelmur, vilken vinklade ut

omedelbart under sättsanden i förhållande till strävpelarens dagermur. Under tegelmuren tilltog en grund med tegelstenar i 7 avsatser, vilken totalt var ca 0,8 m djup. Tegelgrunden med avsatserna var ca 0,4 m bred totalt, där varje avsats var ca 0,03–0,08 m bred och ca 0,06–0,09 m hög. Tegelfundamentets totala djup var alltså ca 2 meter. Den sista delen av tegelgrunden var nedgrävd i torviga lager. Det kunde även konstateras att tegelgrunden inte vilade på en rustbädd, eller på träpålar, vilket var något tidigare hade antagits.

Tegelstenarna i tegelfundamentet (grunden) har samma mått som tegelstenarna i strävpelarens dagermur, dvs. 0,26 m långa, 0,13 m breda och 0,06 m tjocka. Tegelgrunden med avsatserna har långsidan på tegelstenarna utåt. Grundens översta skikt, dvs. omedelbart under sättsanden, har kopparna utåt. I övrigt har tegelmuren under marken vartannat skift med kopparna utåt, och vartannat med långsidan utåt.

Figur 9. Kompletteringschakt vid strävpelare. Grundläggning av tegel till ett djup av ca två meter. Foto: Lars Jönsson.

Referenser

Anglert, M., Brorsson, T., Larsson, S. & Reisnert, A. 2010. *Den lyckade staden Landskrona*. Landskrona museum.

Jacobsson, B. 1983. Landskrona. *Medeltidsstaden 48*. RAÄ Stockholm

Jönsson, Å. 1990. *Historien om ett slott: Landskrona citadell under fem sekler*.

Nationalencyklopedin 1993. Band 12 KÄG–MALAX. Höganäs.

Administrativa uppgifter

Sydsvensk Arkeologi AB dnr:	110041
Länsstyrelsen i Skåne dnr:	431-5977-11; 431-6426-11
Datum för beslut:	2011-05-11
Projektnummer:	110041
Län:	Skåne
Kommun:	Landskrona
Socken:	Landskrona
Fastighet:	Citadellstaden 2:1
Läge:	Ekonomiska kartan, blad 2C 9c
Koordinatsystem:	Rikets
X koordinat:	6 194 630
Y koordinat:	107 600
Höjdsystem:	Rikets
M ö.h.	2,3–0,0
Fältarbetstid:	2011-06-09 – 06-10
Antal arbetsdagar:	2
Antal arkeologtimmar:	16
Antal maskintimmar :	Schaktningövervakning
Exploateringsyta:	Schaktningsövervakning
Undersökt yta:	Schaktningsövervakning
Platschef:	Lars Jönsson
Personal:	Lars Jönsson
Uppdragsgivare:	Statens Fastighetsverk
Tidigare undersökningar:	—
Fynd:	—
Dokumentationsmaterial:	Anteckningsbok, 2 st A3 fältritningar, Intrasis, Digital-foton
Kostnader:	28 000 kr

Sydsvensk Arkeologi AB

Rapporter 2011

1. Södervidinge kyrkogård - Södervidinge sn, FU 2010, Bertil Helgesson
2. Nytt golv i Östraby kyrka, Östrabys sn, FU 2011, Jan Kockum
3. Ny belysning, Gamla staden 8:1 i Helsingborg, Helsingborg, FU 2010, Jan Kockum
4. Balsby 23:1 & 29:2, Nosaby sn, FU 2010, Anders Edring
5. Fjärrvärme i Östra Tommarp - Östra Tommarp sn, FU 2010, Lars Jönsson
6. Fjärrvärme genom Härlövs by, Kristianstad, FU 2010, Jan Kockum
7. Svedala kyrka, Svedala sn, FU 2010, Lars Jönsson
8. Näsbyholm sätesgård, Gärdslövs sn, FU 2010, Lars Salminen
9. Ny gatubrunn i Valdemars väg i Vä, Vä sn, FU 2011, Jan Kockum
10. Fjärestads kyrka, Fjärestad sn, FU 2011, Tony Björk
11. Gustav Adolfs Torg, Malmö. FU 2010, Joakim Frejd
12. Järnvägen 1:1, Malmö. FU 2011, Joakim Frejd
13. Kv Minerva 24 i Helsingborg, Helsingborg, FU 2011, Jan Kockum
14. Cementen 13, Malmö, AU 2011, Per Sarnäs
15. Bältinge bytomt, Skarhult 13:36, FU 2010, Lars Salminen
16. Falsterbo 9:97 – ett stenkast ifrån borgen, FU 2010, Lars Salminen
17. Kvarnby utbyggnadsområde, Malmö, FU 2010, Per Sarnäs
18. Stora Uppåkra 2:76 m.fl., FU 2011, Joakim Frejd
19. Färlöv 19:3, Färlövs socken, Kristianstads kommun, AU 2011, Joakim Frejd
20. VA inom Bollerups säteri, Bollerups socken, Tomelilla kommun, FU 2011, Lars Jönsson
21. Södervidinge 28:1 – Kyrkogården, Södervidinge sn, Kävlinge kommun, FU 2011, Lars Salminen
22. Råbelöv 26:5, Fjälkestads sn, FU 2011, Jan Kockum
23. Citadellstaden 2:1, Landskrona, FU 2011, Lars Jönsson

